

בית הקברות היהודי החדש בשדלצה, ברחוב שקולנה (Szkolna)

שדלצה (ביידיש: שעדליץ, מבוטא: שְדֵלִיץ) קיימת ככפר עוד מהמאה ה־15, בהתחלה כחלק מפרובינציית סנדומייירסקיה ומאוחר יותר כחלק מפרובינציית לובלסקיה. ההיסטוריה של הקהילה היהודית בעיר מתחילה באמצע המאה הבאה. באותה תקופה, החלו להתיישב היהודים הראשונים בעיר החדשה, שנוסדה בשנת 1547 על ידי בעל האדמות, סטניסלב שדלצקי. הרישומים העתיקים ביותר במקורות ההיסטוריים מגיעים מתקופת שלטונו של ולדיסלב הרביעי ואזה (פריבילגיה משנת 1635).

בימי שלטונם של הדוכסים הצ'רטורסקים והאוגינסקים בשטחי שדלצה (1670–1807), הפכה העיר למרכז כלכלי חשוב. הקהילה היהודית המתפתחת, אשר בתחילת שלטונו של סטניסלב אוגוסט מנתה כבר למעלה מ־500 חברים, תרמה תרומה משמעותית להתפתחותה של העיר. בשנת 1794, נבנה בעיר בית כנסת, מכוח זכות שהוענקה לקהילה על ידי המלך. תקופת דוכסות ורשה ותקופת הממלכה הקונגרסאית הביאו איתן עלייה חדה במספר היהודים בעיר, ששימשה באותן שנים כבירת המחוז המנהלי. בשנת 1839 חיו בעיר למעלה מ־3,700 יהודים (שהיוו 71% מכלל האוכלוסייה), ובשנת 1865 עלה מספרם ל־7,100 (73%). סימן לגידול באוכלוסייה היהודית היה בניית בית כנסת חדש (1859) ופתיחת בית חולים יהודי גדול (1890). העיר הייתה מרכז החיים החברתיים והתרבותיים של יהודי פרובינציית פודלשיה, בין היתר יצאו כאן לאור שני עיתונים: "שעדלעצער וואַכענבלאַט", "דאס שעדלעצער לעבן". בעיר פעלו כמה מאות חנויות ובתי מלאכה יהודיים, רבים מהם בתחום הסנדלרות והחייטות.

בזמן מהפכת 1905–1907, הכוחות הסדירים של הצבא הרוסי פעלו באכזריות לדיכוי האוכלוסייה היהודית בעיר. היה זה הניסיון המוצלח היחיד לייבא פוגרומים מאורגנים ממעמקי האימפריה אל פולין הקונגרסאית. קודם לכן לא הצליחה המשטרה הפוליטית הרוסית הסודית, "אוכרנה", להסית את הקהילה הפולנית בעיר לתקוף יהודים הנאשמים בפעילות מהפכנית נגד המדינה. במהלך הדיכוי שנמשך שלושה ימים בספטמבר 1906, נספו בשדלצה ככל הנראה כמה עשרות יהודים, רבים אחרים נפצעו ומאות נעצרו. כמה מאות חנויות ודירות נבזזו, ומשפחות רבות נותרו ללא קורת גג.

בשנת 1912 פעלו בעיר שני בתי כנסת, שלושה בתי תפילה ועשרים בתי תפילה חסידיים, אשר שרתו את הקהילה, שמנתה למעלה מ־17 אלף נפש. נוסדו סניפים מקומיים של ארגונים חברתיים־פוליטיים יהודיים, ובכלל זה של התנועה הציונית. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, שלטו היהודים עדיין בחיים הכלכליים של שדלצה, אחת הערים החשובות ביותר בפרובינציית לובלסקיה, אם כי חלקם באוכלוסיה ירד בהתמדה. בשנת 1921 מנתה הקהילה כמעט 15 אלף איש, שהיוו 48% מכלל אוכלוסיית העיר. ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, היה חלקם באוכלוסיית העיר רק 37%.

בספטמבר 1939 כבש הצבא הגרמני את שדלצה, והחל ברדיפת ודיכוי יהודי העיר. כבר בלילה שבין ה־24 ל־25 בדצמבר שרפו הכובשים בית כנסת. בשנת 1940, הוגדרו שתי שכונות יהודיות במתכונת של גטו פתוח. שכונה אחת כללה את הרחובות: 1 במאי (1 Maja), אוז'שקוביי (Orzeszkowej), קוכנובסקייגו (Kochanowskiego), סטארי רינק (Stary Rynek), ברוברנה (Browarna), יאטקובה (Jatkowa), טרגובה (Targowa), אסלאנוביצ'ה (Aślanowicza), בלוניה (Błonie), פוסטה (Pusta); השכונה השנייה כללה את הרחובות: שנקביצ'ה (Sienkiewicza), קילינסקייגו (Kilinskiego), פז'יאזד (Przejazd), אשה (Asza), קוז'יה (Kozia), פופז'צ'נה (Poprzeczną), פולאסקייגו (Pułaskiego), פז'חודניה (Przechodnia). באוגוסט 1941 יצרו הגרמנים מהשכונה הראשונה גטו סגור, בו קובצו למעלה מ־12,000 יהודים (בהם קבוצה מהעיר קאליש ויהודים מסביבת שדלצה). כעבור שנה, כ־10,000 מהם נשלחו למחנה ההשמדה בטרבלינקה. הנותרים רוכזו באופן זמני במחנה עבודות כפייה באזור רחובות 11 בנובמבר (11 Listopada), אסלאנוביצ'ה

וסוקולובסקה (Sokołowska). האחרונים נרצחו בטרבלינקה או נורו למוות בבית העלמין היהודי בנובמבר 1942. מספר השורדים מקרב קהילת יהודי שדלצה מוערך במאה בני אדם.

בית קברות היהודי החדש ברחוב שקולנה בשדלצה (כרונולוגית, השלישי שנוסד בעיר), הוקם כנראה בשנת 1807. במקור הייתה צורתו מלבן. בשנת 1910, המצבה הקדומה ביותר בבית העלמין שהכתובת עליה הייתה קריאה, הייתה מצבה משנת 1827. בשנים 1869–1939 נוספו בהדרגה חלקות נוספות לבית הקברות, וצורתו השתנתה. הקבורה האחרונה בבית העלמין התקיימה בשנת 1988. בתקופת הכיבוש הגרמני בשדלצה, הפך בית הקברות למקום ההוצאה להורג של יהודים מקומיים. בשנת 1942 נקברו בו הנספים בטרנספורט שהגיע מגטו ראדום. אל בית העלמין הובאו גם גופות יהודים שנרצחו באזורים שסביב העיר ושם נשרפו. על מנת לטשטש את עקבות פשעיהם, בשנת 1944 החלו הגרמנים להוציא את שרידי המתים מהקברים ולשרוף אותם. הכובשים הרסו וחיללו את בית הקברות: חלק גדול מהמצבות שמש לבניית דרכים (בין היתר כאבני שפה); הגדר הפונה לרחוב שקולנה נהרסה, והמצבות שנותרו פוזרו ונשברו. בשנים 1987–1989 נוקה וסודר שטח בית הקברות וגדר הלבנים שופצה. כתוצאה מתהליך ההשבה, החל משנת 1999 בית הקברות היהודי נמצא בבעלות הקהילה היהודית בוורשה.

כיום, בית הקברות משתרע על 30,000 מ"ר. כאלף מצבות בשטחו שרדו, העתיקה שבהן משנת 1855. הכתובות על המצבות הן בעברית וביידיש. המצבות בעלות הערך הגדול ביותר הן מצבות מהמחצית השנייה של המאה ה־19: מצבתו של אברהם, בנו של מאיר יונש רוזנברג, ומצבתה של רחל, בת אברהם ורחל. בבית הקברות נמצא קבר אחים של קורבנות הפוגרום שהתחולל בשנת 1906, וכן 18 קברי אחים שאורכם חמישה ועשרה מטרים מהשנים 1942–1943, בהם קבורים בסך הכול כ־3,000 קורבנות יהודים. מקום קבורתם סומן והונצח באנדרטה. בשנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם השנייה, אותרו קבריהם של יהודים, שבמהלך המלחמה נקברו באזור העיר שדלצה, ושרידיהם הובאו אל בית העלמין שברחוב שקולנה ונקברו שם. במקום קבורתם הוצב לוח זיכרון. בשנת 2009, הודות למאמצי הקרן לשימור המורשת היהודית והקהילה היהודית בוורשה, הותקן על שער בית הקברות לוח הנצחה ליהודי שדלצה.

מידע כללי

סוג האתר: בית קברות יהודי

ציר הזמן: 1807.

אתר מוגן: רשום ברשימת האתרים ההיסטוריים

כתובת: Siedlce ul. Szkolna

מיקום: פרובינציית מאזוביה, מחוז שדלצה

זכויות היוצרים לטקסט בבעלות המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה